

Marianne u "žutom prsluku": uzroci i posljedice prosvjeda

Blanka Glasenhardt

Fenomen *gilets jaunes* otvara mnoga pitanja; zašto prosvjeduju baš sada, tj. zašto nisu i ranije; zašto je Macron simbolički transformiran u Luja XVI., paralelno postavši krivcem za sve francuske socioekonomske probleme još od vremena Charlesa de Gaullea? Kratki odgovor: ljudima je dosta i dosta im je već neko vrijeme

Pokretom "žutih prsluka" ili *gilets jaunes* otvara se Pandorina kutija V. Francuske Republike pred začuđenom publikom francuske i europske političke elite. Do sada u izvedbi od dvanaest činova, s posljednjim 3. veljače 2019., *gilets jaunes* apodiktički su stavili kraj na "jupitersku" fazu vladavine predsjednika Emmanuela Macrona. Kao pretendent na prijestolje vođe Europske unije nakon očekivanoga skorog odlaska Angele Merkel, Macron više ne može igrati ulogu postmodernoga neoliberalnog predsjednika, uvodeći reforme brzinom TGV-a, francuskog brzog vlaka koji standardno vozi brzinom od 320 kilometara na sat, jer većina Francuske niti je za to spremna – niti ima za kartu (Rubin, 2018).

Fenomen *gilets jaunes* otvara mnoga pitanja; zašto prosvjeduju baš sada, tj. zašto nisu i ranije; zašto je Macron simbolički transformiran u Luja XVI., paralelno postavši krivcem za sve francuske socioekonomske probleme još od vremena Charlesa de Gaullea? Kratki odgovor: ljudima je dosta i dosta im je već neko vrijeme. Stoga, koliko god da je Macron imao sreće s neočekivanom pobjedom na predsjedničkim izborima 2017., što zbog političkih skandala svojih protivnika, što zbog manjka alternative u ekstremnoj desnici Marine Le Pen, toliko je možda imao i nesreće nalaziti se, baš sada, u Elizejskoj palači. No, da je imao više sluha za *la France profonde*, ruralnu i mahom zaboravljenu Francusku, kao i za "običnog čovjeka" iz predgrađa, danas ne bi slušao pozive na ostavku i gledao Pariz iz subote u subote zavijen u dim. *Gilets jaunes* žele isto što i Macron – revoluciju. Uostalom, tako se zvala njegova izborna kampanja, kao i izborni manifest koji je bio objavio u obliku monografije.

Blanka Glasenhardt diplomirala je na Sveučilištu Sciences Po u Parizu te radi u Ministarstvu vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske. Izneseni sadržaj, stavovi i mišljenja autorice ne predstavljaju nužno službeni stav Ministarstva vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske. E-pošta: blanka.glasenhardt@mvep.hr.

La révolution

U eseju *Politika kao poziv*, Max Weber tvrdi kako su dva temeljna pokretača revolucionarne moći karizma i intelekt. Henrik Enderlein, bivši savjetnik tadašnjih ministara gospodarstva Njemačke i Francuske, Sigmara Gabriela i Emmanuela Macrona, vjeruje da Macron kombinira karizmu i intelekt kao malo koji lider i ima potrebu za pozitivnom promjenom Francuske, Europe i svijeta. Zar ne bi onda, po Weberu, Macron bio idealan revolucionar, a ne netko koga više ne podržava ni trećina nacije (Enderlein, 2018)? Zašto najmlađi francuski predsjednik s ambicioznim planom političkih i ekonomskih reformi, liberalnim svjetonazorom te proeuropskom orijentiranošću završava pod alegorijskom giljotinom vlastitoga naroda? Vratimo se na Webera i Enderleinovo razumijevanje Macrona:

Zašto najmlađi francuski predsjednik s ambicioznim planom političkih i ekonomskih reformi, liberalnim svjetonazorom te proeuropskom orijentiranošću završava pod alegorijskom giljotinom vlastitoga naroda?

Macron naprosto djeluje intelektualno superiorno, a Weber nije predvidio scenarij u kojemu se karizma i intelekt, umjesto da se uzajamno povećavaju kao fundamenti moći, zapravo međusobno poništavaju (Enderlein, 2018). Macron je htio preokrojiti francusku politiku, ali Francuzima se više ne sviđa ta boja konca koju su odobrili; no kada je umjesto zelene uzeo pomirbenu bijelu, zaključili su da im se ne sviđa krojač. Macron se našao u šah-mat poziciji, koju možda ne zaslužuje, ali ju je barem počeo razumijevati.

Od 17. studenog 2018. godine pokretom *gilets jaunes* nepovratno je uzdrmana vlast predsjednika Macrona i njegove vlade, unatoč velikim očekivanjima, kako europske tako i globalne zajednice, od francuskog predsjednika koji po prvi put u 40 godina ne pripada ni jednoj od dvije alternirajuće stranke na vlasti (Halimi, 2019).¹ Korijeni pokreta i dubokog nepovjerenja prema sadašnjoj francuskoj vladi ne proizlaze isključivo iz nezadovoljstva ekonomskom situacijom u Francuskoj u proteklih 20 mjeseci nove vlade, već su ukorijenjeni u praktički sve prijašnje vlade V. Republike.

Ab initio

Pokret *gilets jaunes* nastaje u svibnju 2018. godine kada je Priscillia Ludosky iz Savigny-le-Templea, predgrađa udaljenog 33 kilometara jugoistočno od Pariza, pokrenula peticiju za sniženje cijena goriva. Od početnih 700 potpisa, peticija prolazi nezapaženo do listopada 2018. kada drugo, i sada središnje

ime, pokreta, Éric Drouet, vozač iz istog predgrađa, nije proširio peticiju po *Facebooku* koja skače na 200 tisuća potpisa prije prvog prosvjeda. Današnje informacije govore o preko 1,2 milijuna potpisa kojih svakim danom ima sve više (Rubin, 2018).

Pokret je dobio ime po neonsko žutim reflektirajućim prslucima koje po francuskim (i europskim) prometnim propisima svi vozači moraju imati u vozilima. *Casus belli* za ustanak dogodio se najavom dodatnog povećanja poreza na dizelsko gorivo s, na prvi pogled, nelošom idejom da Francuska bude više ekološki osviještena. Iako put do pakla može biti popločan dobrim namjerama, zaboravljenoj Francuskoj se više ne živi u zaboravu. Prema podacima Francuskog saveza naftnih industrija (*L'Union Française des Industries Pétrolières*) cijena dizelskog goriva je 2018. godine porasla 16 posto, s prosječnih 1,24 eura po litri na 1,48 – što nije Macronova greška; na što je Macronova vlada stavila porez od 7,6 eurocenti – što nije kraj svijeta; te potom odlučila dodatno povećati porez na dizel od 6,5 eurocenti od 2019., što je ukupno povećanje od 14,1 eurocenta – što su naposljetku stotine eura (plus okidač od 14,1 eurocenta) koliko prosječnim Francuzima nedostaje za preživjeti do kraja mjeseca.

Potezima uvođenja takozvanoga ekološkog poreza, Macronova vlada nije razmišljala o perifernoj i ruralnoj Francuskoj bez prednosti javnog prijevoza kojega imaju urbana središta za koja se zapravo i koristi ekološki porez kao poticaj na manju uporabu automobila. Radnicima s ionako niskim plaćama iz ruralnih dijelova Francuske povećanje poreza na dizelsko gorivo je konačni dokaz zaborava vlasti na *modus vivendi* onih koji iz zaselaka oko Le Puy-en-Velaya idu starim Renaultovim kombijem do Saint-Pierre-Eynaca. Sada su odjenuli žute prsluke i krenuli po aveniji Champs-Élysées tražeći Macronovu ostavku, ali i pozornost Francuske kako bi pokazali da više nisu nevidljivi.

C'est la grève

Prosvjedi i štrajkovi dio su francuske kulture još od revolucije 1789. te su Francuzi naučeni najnormalnije živjeti s tim. Danas

Korijeni pokreta i dubokog nepovjerenja prema sadašnjoj francuskoj vladi ne proizlaze isključivo iz nezadovoljstva ekonomskom situacijom u Francuskoj u proteklih 20 mjeseci nove vlade, već su ukorijenjeni u praktički sve prijašnje vlade V. Republike

postoji i mobilna aplikacija *c'est la grève* ("to je štrajk") kojom se mogu pratiti štrajkovi i situacija koju izazivaju u prometu, baš kao što se prati i vremenska prognoza. Drugim riječima,

štrajkovi i prosvjedi – može se slegnuti ramenima i reći *ça va*, ali *gilets jaunes*? Je li to prosvjed?

Prvoga prosinca Francuska je doživjela najveći ustanak od pariških studentskih prosvjeda 1968., a ustanak se i dalje nastavlja. Nije pogođen samo Pariz, već cijela zemlja. Dapače, većina prosvjednika u sâmom Parizu nisu Parižani, već francu-

Prosvjedi i štrajkovi dio su francuske kulture još od revolucije 1789. te su Francuzi naučeni najnormalnije živjeti s tim

ski građani iz predgrađa Pariza i unutrašnje Francuske koje najviše pogađa porast cijene goriva. Spaljena su nebrojena vozila – stambene zgrade i prefektura – uništeni prozori restorana – čak i razne trgovine i ljekarne koje su potom opljačkane (Heyer i Kuntz, 2018). Na do nekidan čistim Haussmannovim fasadama našli su se grafiti, kao upozorenje vladi, blizu znamenitosti i središta velikih tvrtki. Međutim, zadnji čavao u lijes Pariza pod čekićem *gilets jaunes* našao se na *Arc de Triomphe*, koji je Napoleon dao podići slaveći francuske pobjede. Na Slavoluku pobjede i time nad Grobom neznanog junaka iz Prvoga svjetskog rata, *gilets jaunes* simbolički udaraju sprejom kao mačem u povijest moderne Francuske Republike, koju obeščašćuju sloganima *Macron, démission!* ("Macron, ostavka!") i *Les gilets jaunes triompheront!* ("Žuti prsluci će pobijediti!").

Na Auberovoj ulici, nedaleko od Nacionalne opere i robne kuće Galeries Lafayette (koje se od sada zatvaraju subotom) nadvio se također grafit "Macron = Louis 16", čak niti ne napisan rimskim znamenkama. Grafit, premda nekomentiran u medijima, posebno je zanimljiv, budući da se na francuskom pod normalno od osnovne škole, primjerice stoljeća, pišu rimskim znamenkama, ovo ne može biti slučajan gaf neznanja. Je li to pljuska na aristokratsko numeriranje kraljeva? Iskaz da takav način vladanja nije prihvatljiv? Pripisivati "sindrom Marije Antanete" Macronu je pomalo nezahvalno, no porast poreza na cijene goriva kojim će ekološki osviještena Francuska biti primjer drugima, pretvara se u scenu spuštanja pera na već postojeću tonu eksploziva na ramena likova iz animiranih filmova koji baš u taj čas – popuste. Eksploziv se nakupljao od kraja Četvrte Republike i negdje je morao odjeknuti.

U *La France périphérique*, Christophe Guilluy govori kako geografska segregacija, pogotovo u ekstremnom slučaju centralizirane Francuske, dovodi do društvenih rascjepa (Guilluy, 2014). Ova činjenica je predugo poznata u Francuskoj, a premalo se na njoj radi. Luc Rouban, profesor na pariškom Sveučilištu Sciences Po čija znanstvena karijera se fokusira na sociologiju društvenih elita, navodi da Macron griješi u svojoj filozofiji modernizma premisom da je politička podjela na lijevo i desno zastarjela i tvrdi da je Francuska nedovoljno emancipirana da kroči putem Danske (Rouban, 2018). Rouban pesimistično opisuje Macrona kao izvrsnog igrača pokera, kojemu su naprosto podijeljene loše karte (Heyer i Kuntz, 2018).

broj 36 - prosinac 2018.

Zato raspon slogana u prosvjedima protiv povećanja cijene dizelskoga goriva u studenom 2018. koji seže od "Zaustavite poreze!", "Macron je lopov!", "Oporezivati ćemo bogate!" do "Želimo predsjednika siromašnih!" sugerira mogući nastanak novoga političkog pokreta, rođenoga u ljutnji usmjerenoj na oporezivanje, sâm temelj socijalne države (Spire, 2018). Tijekom 20. stoljeća angažman francuske radničke klase bio je minimalan po pitanju poreza; tek kada je progresivni porez na dohodak uveden nakon Prvoga svjetskog rata, glavna opozicija nikla je baš od slobodnih profesija, samozaposlenih i poljoprivrednika koji su potom formirali udruge poreznih obveznika (Delalande, 2011).

Porezi su doveli do potpisivanja *Magne carte* pa i do Američke i Francuske revolucije te su jedan od primarnih pokretača društvenih promjena. U Portugalu su desetci tisuća ljudi prosvjedovali protiv povećanja poreza 2010. godine, u Španjolskoj 2012., dok su u Grčkoj radnici izašli na ulice u znak protesta zbog niskih plaća i nepravednih poreza, kao i *Bonnets rouges* ("crvene kapice")² u Bretanji 2013., s ciljem ukidanja upravo ekoloških poreza na teška teretna vozila (Spire, 2018). Jedan od paradoksa u politizaciji poreza je taj da je radnička klasa skupina koja najviše kritizira razinu oporezivanja, iako ima najviše koristi od sustava preraspodjele (Spire, 2018).

Reakcije prosvjednika na govor predsjednika Macrona, njegovu ispriku i ustupke, odjeknule su po francuskim medijima i društvenim mrežama s "on nam daje mrvice", no njegova vlada, kao ni jedna druga, ne može promijeniti rezultate četiriju desetljeća ekonomije bez da politikom izolacionizma ne dotakne crno dno desne ili lijeve strane ekstrema – a smrt republike nije rješenje

Baš u svibnju 2018. obilježavalo se 50 godina od pariških studentskih prosvjeda iz 1968., kada se pokret *gilets jaunes* tek počeo u bljedim naznakama pojavljivati na društvenim mrežama. Tada nitko nije mogao ni predvidjeti da će se, do sada najturbulentniji dio serije prosvjeda *gilets jaunes* iz prosinca 2018., također obilježavati i to kao najnasilniji ustanak u modernoj povijesti Francuske. Nadajmo se će se zaista obilježavati prosinac, a ne i drugi mjeseci 2019. godine, ako pokret poprimi još *crescenda* i *acceleranda* po ulicama Pariza, paralelno nišaneći i na prošlost i na budućnost republike kroz sve stambene mišiče Macronove vlade i de Gaulleove ostavštine. Prsluci "visoke

vidljivosti“ postali su povećalom u živote prosječnih Francuza, što *de facto* dovodi Macrona do toga da u svome prvom obraćanju i ustupcima *gilets jaunes*, jednostavno i ponizno kaže "vidio sam ih" – "vidio sam zaposlene parove koji nemaju dovoljno pred kraj mjeseca, a ustaju svaki dan rano i vraćaju se kući kasno (...) samohrane majke koje više i ne žive, spajaju kraj s krajem i nemaju nade (...) ove hrabre žene koje dijele svoje životne priče i nevolje na toliko kružnih raskrižja."³

Mea culpa

Nakon Macronovog *mea culpa* govora 10. prosinca uslijedila je lista ustupaka koja je stupila na snagu 1. siječnja 2019., od otkazivanja povećanja poreza na gorivo zbog koje je, *inter alia*, i došlo do prosvjeda, do povećanja minimalne plaće i ukidanja poreza na mirovine do 2 000 eura. Macronov govor bilo je predsjednikovo prvo snimljeno obraćanje Francuskoj iz Elizejske palače uoči eskalacije pokreta *gilets jaunes* – govor koji je milijunski gledan više od utakmice Francuska-Hrvatska u finalu Svjetskog nogometnog prvenstva. Samo što u ovoj utakmici nema pehara, nema pravila, a svi su sudci. Baš zato što *gilets jaunes* nisu strukturirani pokret s odabranim vođama i glasnogovornicima, nitko ne može anticipirati daljnji razvoj situacije. Michael Mandelbaum, američki stručnjak za vanjsku politiku, izjavio je nakon prve serije prosvjeda *gilets jaunes* da je u današnjoj Francuskoj Macron vođa bez sljedbenika koji ima opoziciju bez vođe (Friedman, 2018). To je situacija koja je opasna za sve dionike u flagrantno polaritetnom kontrastu; nitko nema ništa za izgubiti i svi imaju sve za izgubiti. Macronova sklonost književnosti i citiranju Molièrea *ad lib* više nije iskoristivo znanje za kazalište bez presedana (Heyer i Kuntz, 2018). Nakon što je dobio izbore, *The Economist* ga je na naslovnici prikazao kao spasitelja Europe koji hoda po vodi, ali ni mjesec dana kasnije francuski *Le Point* ga sarkastično prikazuje naslovom "Jupiter u Elizejskoj palači", što je i *point de départ* karakterizacije njegovoga stila vladanja "jupiterskim", uzvišenim i nepristupačnim.

"Žuti prsluci" su svejedno uživali veliku podršku 72 posto Francuza čak i nakon najnasilnije serije protesta prve dvije prosinačke subote, koja je, prema zadnjim anketama agencije Odoxa-Dentsu, sada ipak pala na, još uvijek, natpolovičnih 55

Jaz između Pariza i periferije se u globalizaciji produbljuje te periferija klizi prema ponoru financijske nestašice bez imalo mogućnosti sustizanja urbanog centra

posto, dok istovremeno tri četvrtine Francuza nije zadovoljno radom Macronove vlade (v. Odoxa, 2019). Pariz na stranu – rečenica s kojom bi se složili prosvjednici – prosvjedi se jednako tako održavaju i u Lyonu, Marseilleu, Bordeauxu i Toulouseu, gdje je, dapače, bilo i više prosvjednika nego li u Parizu. No, iako je Macron odgovorio na upite *gilets jaunes* i u potpunosti ukinuo

porast poreza na dizelsko gorivo, prosvjedi se nastavljaju. *Gilets jaunes* su odškrinuli inače zatvorena vrata Elizejske palače i dok tako stoje poluotvorena, iskoristit će prostor za dodatni pritisak na vladu.

Francuska radnička klasa želi živjeti umjesto preživljavati, no Macron je barem do 2022. još uvijek najjača figura na šahovskoj ploči stabilnosti Francuske i Europske unije

Prema pregršt priča prosvjednika koje se iz dana u dan objavljuju po svjetskim novinama, razvidno je da nestaje francuska srednja klasa. Osobe sa srednjom stručnom spremom su prije četrdesetak godina mogle pristojno živjeti i odgajati djecu od svojih plaća. Danas više ne mogu i to ne zbog recentnog povećanja poreza od nekoliko eurocenta, nego ta povećanja nikako da prestanu, eurocenti su se pretvorili u tisuće eura kao mrvice u pogaču. U ovakvim situacijama mijenja se perspektiva analize pokreta gdje se pitanje "zašto ljudi prosvjeduju" zamjenjuje pitanjem "zašto ljudi ne prosvjeduju češće" (Bonelli, 2019; Moore ml., 1978)? Kada bi se karakteristika mase mogla svesti na individuu, država personificirati u osobu, ne bi bilo potrebe posezati za Lacanom kako bi se dijagnosticirala Francuska; situacija je jasna, ali izlazi nepredvidljivi i kompleksni (usp. Glasenhardt, 2014). Reakcije prosvjednika na govor predsjednika Macrona, njegovu ispriku i ustupke, odjeknule su po francuskim medijima i društvenim mrežama s "on nam daje mrvice", no njegova vlada, kao ni jedna druga, ne može promijeniti rezultate četiriju desetljeća ekonomije bez da politikom izolacionizma ne dotakne crno dno desne ili lijeve strane ekstrema – a smrt republike nije rješenje.

Prekasno je za *mea culpa* govore i isprike jer oprosta nema, a netko mora biti krivac. Kome oprostiti, vladi Macrona? Hollande? Chiraca, Mitteranda ili Pompidoua? Macrona kritiziraju da zbog svog obrazovanja, statusa (a i osobnosti) nema doticaj s "običnim čovjekom" i da se ljudi ne mogu poistovjetiti s njime i njegovim elitizmom, no svi od gore navedenih posljednjih pet predsjednika Francuske, osobnosti na stranu, su pohađali pariški Sciences Po, što je postao nepisani *sine qua non* uvjet za ulazak u javnu upravu i diplomatsku službu. Macron kao da postaje kriv i za ono što se od njega očekuje nalazeći se u bezizlaznoj kafkijanskoj situaciji. Optužuju ga da želi biti i lav i lisica (maskote Sciences Po), dok i Machiavelli – o kojemu je Macron pisao magistarski rad – govori kako lav i lisica moraju koegzistirati kao dva entiteta autoriteta i lukavosti, a ne jedan (Nossiter, 2017).

Zaključak

Alexis de Tocqueville rekao je da je u revoluciji, kao i u romanu, najteži dio izmisliti kraj. Kraj prosvjeda i ishod za Francusku je neizvjestan, kao i pozicija Macronove stranke

na nadolazećim svibanjskim izborima za Europski parlament. Jedan od Macronovih odgovora na prosvjede *gilets jaunes*, kao što je najavio u svom otvorenom pismu Francuzima 13. siječnja, je institucionalizacija dvomjesečne velike nacionalne rasprave (*le grand débat national*) u svih 13 regija metropolitanske Francuske koja ima za cilj riješiti sadašnju krizu i rekonstruirati pokidane veze između vlasti i naroda te time povratiti povjerenje u francuske političke i socioekonomske mehanizme. Iza inauguracije besprimjerne rasprave 15. siječnja u Grand Bourgtherouldeu u Normandiji stoji Macronova realna intencija dopiranja do naroda izravnom demokracijom te pozitivnog definiranja drugog dijela svojega predsjedničkog mandata koji sada uvelike ovisi o raspletu *grand débat*. Rizik je golem, no alternativa ima malo: *gilets jaunes* će promijeniti Francusku, samo se još ne zna kako.

Ruralna Francuska se osjeća posebno zanemarenom te silno, i na silu, to želi promijeniti kroz pokret koji nije ni koordiniran ni strukturiran. Jaz između Pariza i periferije se u globalizaciji produbljuje te periferija klizi prema ponoru financijske nestašice bez imalo mogućnosti sustizanja urbanog centra. Nejednakosti su simbolički postale posebno okrutne u zemlji čiji je moto "sloboda, jednakost i bratstvo", a od *liberté, égalité, fraternité* ostalo je nešto slobode i malo bratstva. U ovakvim politički konfuznim uvjetima ekstremna desnica Marine Le Pen kao i ekstremna lijeva Jean-Luca Mélenchona traže svoje mjesto i pokušavaju odigrati nemire u svoju korist, iako pokret *gilets jaunes* ne slijeđi standardnu populističku skriptu niti se fokusira na pitanja migracija i nacionalizma. Francuska radnička klasa želi živjeti umjesto preživljavati, no Macron je barem do 2022. još uvijek najjača figura na šahovskoj ploči stabilnosti Francuske i Europske unije.

Bilješke

- 1 Posljednji predsjednik koji nije bio niti socijalist, ni degolist, bio je Valéry Giscard d'Estaing (1974.-1981.)
- 2 Radi se o crvenim frigijskim kapicama, jednom od simbola Francuske revolucije.
- 3 Preveden i parafraziran *verbatim* govor predsjednika Emmauela Macrona 10. prosinca 2018.

Literatura

- Bonelli, Laurent (2019) Pourquoi maintenant? *Le Monde diplomatique* 778 (66): 13.
- Delalande, Nicolas (2011) *Les Batailles de l'impôt: Consentement et résistances de 1789 à nos jours*. Pariz: Seuil.
- Enderlein, Henrik (2018) Scheitert Macron, scheitert Europa (If Macron Fails, Europe Fails). *Der Spiegel* 51: 76-77.
- Friedman, Thomas L. (2018) The End of Europe? *The New York Times* CLXVIII (58, 181): A31.
- Glasenhardt, Blanka (2014) International Law from a Freudian Perspective: Psychoanalysis of Conflict. *The Cardozo Electronic Law Bulletin* 20 (1). <https://sites.google.com/site/cardozo-electroniclawbulletin/home/spring-summer2014> Pristupljeno 6. siječnja 2019.
- Guilluy, Christophe (2014) *La France périphérique: Comment on a sacrifié les classes populaires*. Pariz: Flammarion.
- Halimi, Serge (2019) Quand tout remonte à la surface. *Le Monde diplomatique* 778 (66): 1, 14-15.
- Heyer, Julia Amalia i Kuntz, Katrin (2018) Die Geister, die er rief (Macron's Ghosts Return to Haunt Him) *Der Spiegel* 50: 76-79.
- Moore ml., Barrington (1978) *Injustice: the Social Bases of Obedience and Revolt*. White Plains, NY: ME Sharpe.
- Nossiter, Adam (2017) 'Lion and Fox,' Macron Unsettles Some in France by Assembling Power. *The New York Times* CLXVI (57, 645): A6.
- Odoxa (2019) Perspectives 2019: les Français attendent désormais des résultats sur le front du pouvoir d'achat. <http://www.odoxa.fr/sondage/perspectives-2019-francais-attendent-desormais-resultats-front-pouvoir-dachat/> Pristupljeno 6. siječnja 2019.
- Rouban, Luc (2018) *Le paradoxe du Macronisme*. Pariz: Sciences Po Les Presses.
- Rubin, Alissa J. (2018) Yellow Vests, Fueled by Discontent, Confront Macron With a New Reality. *The New York Times* CLXVIII (58, 180): A11.
- Spire, Alexis (2018) Aux sources de la colère contre l'impôt. *Le Monde diplomatique* 777 (65): 1, 22. ■